

אבא טוב דיו: בין אבהות מינימלית לאידאלית בעולם החי ובעולם האנושי

סמי ארגון

בעוד האימהות, תפקידיה וחשיבותה זכו להבנה רבה, אלו של האבהות, לא היו נהירים דיים. אמנם תפקידי האב המסורתיים, שיסודם העתיק יכול להשתקף בעולם החי, נעשו מתמיד ברמה זו או אחרת, אך רק לאחרונה תפקידים אלה זוכים להכרה שהם ראויים לה.

מבוא

"ואבי מושב לאגדה"

י' עמיחי "אבי בפסח"

היה זה ויניקוט הבריטי, פסיכיאטר הילדים, ששחרר באמצע המאה שעברה את האימהות מעול הצורך במושלמות ומרגשות אשם, באמירתו המיתית Good enough mother. לימים, כשהוחל המושג גם בנוגע לנערים ונערות בגיל ההתבגרות (ענת, 2014), בלטה העובדה כי רק מקומו של האב נפקד במסע מנחם זה. מה פשר הבדלה זו? מדוע אין התייחסות דומה כלפי אבהות, שהרי תפקיד זה אינו חשוב פחות; שהרי היחסים בין אבות לבנים ולבנות אינם פחות מורכבים או טעונים מאלו עם האם (שם). ואולי לא נזקק האב לחיזוקים או הנחות, שכן מעמדו במבנה החברתי הפטריארכלי, שהתקיים מיני קדם ברוב החברות, היה לעילא ולעילא ואין הנעלה, המושלם צריך לבקרה. אין עוררין שחשיבותה של האימהות, אם כל חי, היא מרכזית בהוויה, אך נראה שמושג האבהות כמו נושג מלבושו הטבעי, הארצי ונעטף לו באצטלה של דמוי אלוהות, קדושה, או לפחות חכמה ומכובדות. כך הוענק הכינוי אבא כשם כבוד לחכם התנאי או האמוראי; כך חלקנו נושאים עינינו ל"אבינו שבשמים" או לאב הקדוש שבשילוש, או זה הארצי היושב על הכס; כך ידברו האנתרופולוגים על האב הקדמון ובתי אב, והסוציולוגים - על ראש המשפחה. פולחן האבות הרווח בחברות רבות, מזכה אותו בסגיידה בקרב הקתולים ובכבוד-על אצל הסינים. אם כן מדוע יזדקק השליט המכובד לאנחת רווחה? אין לו צורך בהנחיות להיות טוב דיו, הוא דיו טוב. בייחוד בחברה שהגבר מכתוב את חוקי התרבות וערכיה, וברגיל גם כותב אותה.

ואולם, שונה הוא הסופר המקראי: מעבר לגישתו הפטרונית הגברית, שבה הוא אף מנכס לגבר את הולדת הילד, כנאמר, למשל, "ואדם הוליד את...", אין הוא מאדיר אותו. הוא אינו מאדיר אף את דוד מלך ישראל, מנהיג נערץ ואהוב, ואינו נרתע מלהעניק לו תעודת עניות; בהיותו מחויב לאלוהים הוא אינו סוגד לאבות האומה, ומתאר אותם ללא כחל וסרק, על חולשותיהם וטעויותיהם האנושיות כבעלים, אבות וראשי משפחות. כך אנו מוצאים את אברהם אבינו מגרש את אחת מנשותיו ובנם, ואף עומד לעקוד את בנו המועדף; כך יעקב מפלה בין ילדיו, ויפתח הגלעדי מעדיף שלא להפר נדרו האומלל, כמו במיתוסים אחרים, אף בעבור הקרבת בתו היחידה לעולה (שופטים, יא). ועוד כהנה גברים ואבות בשר ודם, שראויים אף הם לוודוי, לכפרה כדי להיות טובים דיים.

אך מהו אבא טוב? מהי אבהות טובה, ובעצם מהם תפקידיה? שכן, בעוד שתפקידי האם אינסטינקטיביים ביסודם, שמחויבים אמנם להיות מתואמים או לא מתנגשים מדי עם תרבות מתפתחת או אפנות, או מבול של מידע, הרי אלו של האב אינם ברגיל ברורים לאשורם; בעוד שמקומה של האם בתוך המשפחה לרוב ברור, יציב אין מקומו של כזה. ניתן לומר, בפרפראזה הפוכה לדבריה של סימון בובואר, כי אימא אינה נעשית אלא נולדת, אבל אין האב נולד אלא נעשה, נלמד, מתנסה. כדי ללמוד לפחות על מקומו שלו, תפקידיו ונחיצותו, על שורשיהם העמוקים, מן הראוי לבדוק מה מתרחש באבהות שבעולם החי.

מחיבוק הקיסר לחיבוק הדוב

האבהות בעולם החי רבת דפוסים היא ומגוונת לעילא. החל בחיבוק של הפינגווין הקיסרי שבקוטב הדרומי, עד לחיבוק הדוב, הקטלני לעתים. בין זה לזה שעליהם נדבר בהמשך, מזמנת האבולוציה מגוון גדול של אפשרויות בהתאם למין, גודל, בית גידול, אופן התנהגות ושאר נתונים המכתיבים את חלקו של האב, אופן התנהגותו ומידת נחיצותו של האב לחיי צאצאו. אך אין כאן מקום להיטרד אם טוב דיו, או רע במיעוטו. האבולוציה היא שקובעת את האסטרטגיה הטובה ביותר, בעבור בני מינו והישרדותם.

תפקידים המשותף של הנקבה והזכר בטבע הוא להמשיך את הדור ולדאוג לצאצאים. אך בעוד שחלקה - בין אם בדגירה או היריון ולידה - הוא התליך מורכב וממושך, הרי חלקו המרכזי של הזכר הוא בעיקר וברגיל בראשיתו - בהפריה. אחר, נפרשות אפשרויות שונות של המשך השתתפות הזכרית בתהליך, השתתפות שהזואולוגים מכנים "ההשקעה הזכרית". היינו, השתתפותו בדגירה, בהולדה ובגידול או היעדרותו מכל אלה. ההשקעה יכולה לנוע מתרומה בסיסית לכדי דגמים שונים של הורות וגידול צאצאים. באופן כללי ניתן לומר כי ביונקים, מפילים ועד חתולים, המשפחה היא חד הורית בדרך כלל ואצל בעלי כנף היא דו-הורית. אולם אין התופעה חד משמעית: אצל החתוליים הגבוהים, למשל, הנקבה מטפלת אמנם בוולדותיה לכד או בסיוע אחרות, אך מקומו של הזכר משמעותי ביותר, כפי שנראה בהמשך. ולהבדיל, אצל הכלביים, כמו הזאבים שהם מונוגמיים, הזכרים מסורים מאוד ושותפים פעילים בגידול. גם אצל בעלי כנף, שבהם עזרתו של הזכר חיונית לגדילה מזרזת למען ביטחונם של הגוזלים - קיים גיוון: לרוב רק זכרים לא ססגוניים עוזרים בקינון, דגירה או טיפול, כדי שלא לבלוט בסביבה. כך לדוגמה, אצל הפשוש האפורי, הזכר בונה קן, הנקבה מרפדת אותו ושניהם דוגרים ומאכילים במשמרות. ואילו

המטריארכלי והאורנג-אוטן החי בגפו. השליט, שניחן בדחף חזק לשליטה, קובע את התנהלות הקבוצה, מובילה למקורות מזון וכן שומר ומגן עליה מאימי חוץ. הנקבות סרות למרותו, ואצל השימפנזים לעתים הן נשמעות אפילו למתבגר חצוף (גודול, 73). הוא זכרים אחרים אינם שותפים בגידול הצאצאים ובטיפול בהם. הנטל נופל על האם בסיוע נקבות אחרות, אלא אם מתה האם או עזבה. או אז האב מטפל בהם במסירות ודאגה ואף מאפשר להם לישון אתו.

כאמור, רצח צאצאים מתרחש אצל האריות, כאשר מת שליט הקבוצה, אין לו מחליף וזכר מקבוצה אחרת משתלט. בקבוצה יציבה לא קיים רצח. אסטרטגיה נוספת וייחודית למניעתו, מתרחשת אצל הגורילות (פוס, 1990). כשיש כמה זכרים הזמינים לרבייה, נוטות הנקבות להזדווג עם כולם, כדי לטשטש את הוודאות האבהית, וכך אין זכר שיחשוד שהצאצא אינו שלו...

"אופיו הוא גורלי"

יש להניח כי האדם הקדמון חי במבנה חברתי דומה לאחד מקופי-האדם: חברה פטריארכלית למהדרין, שבה גבר חזק שולט ומשליט את מרותו. הוא וחבריו הזכרים קבעו את החוקים ואת התנהלותו של השבט. הם דאגו לצוד מזון ולהגן, וחלקם בגידול הילדים ובטיפול בהם היה כנראה מצומצם, תפקיד שנעשה כאמור כמעט בלעדית על ידי הנשים, כמו אצל הקופים.

כאשר עברו משבטים למשפחות רחבות, היו ראשיהן, האבות מקבלים את הבן לחניכה, כדי לנתקו מהשפעת האם ולהפכו לגבר מגן, מפרנס, לוחם: בגיל 7 בספרטה, למשל, ובגיל מאוחר יותר בחברות אחרות. ככל שהצטמצמו המשפחות המורחבות ונעשו גרעיניות יותר, אולי גם לקטניות ואחר אגרריות, חלקו של האב בגידול, גדל מעט. עם זאת, הוא עדיין לא מורשה להיכנס ל"אווהל האדם" או למקום העריסה; הוא עדיין עובר אורח שם, רצוי או דחוי, וזו אולי הסיבה שרווח המינוח של אב נוכח-נפקד. יחד עם זאת, התינוק שבעריסה כבר יכול היה לחוש, אולי במעומעם, בחסרונו. ואכן מחקר בן ימינו (Fivaz, 2005) מצביע על היכולת הזו או הצורך הזה. אמנם במהלך חודשי החיים הראשונים התינוק מסוגל להתמקד רק באדם אחד, המטפל הצמוד, האם בעיקר, ביחס דיאדי. אולם לקראת אמצע שנת החיים הראשונה מתרחשת הרחבה חברתית נוספת - יכולת לאינטראקציה משולשת. אינטראקציה זו, כוללת יכולת להתייחס באותו הזמן לאם ולאב בהפניה מהירה של המבט, מאחד לאחר בליווי רגשי. מעבר זה מסכמה דואלית לסכמה משולשת, ואו מרובת אנשים, מזמנת ומזמינה את פניו של האב, אך הוא עדיין אינו כה מסביר פנים. נראה כי אילו הייתה קיימת מודעות זו, היה נמנע חסך אבהי מדורות רבות של ילדים; אותה מודעות כפי שמבטא המוטו הנ"ל, מדבריו של המספר ברומן ההסדר, בן דמותו של הסופר-הבימאי האמריקאי איליה קאזאן.

אצל הצופית הבוהקת, או הדוכיפת הבולטת בצבע ומראה, השקעת הזכר פחותה יותר. אצל עופות המים ובממלכת הדגים יש תופעות אבהות רבות מאוד, מתוכן נציין את הטבלנים, שהזכר נושא את אפרוחיו בין כנפיו, כאשר אמם פורשת לזמן מה ללקט מזון ולהאכיל את הרוכבים הקטנים; או סוסון הים, אביר האבות, הנושא, כזכר היחיד בטבע את ההיריון, ומגדל לבדו את צאצאיו. אך אבי כל הממלכות, הוא ללא ספק הפינגווין המלכותי: תקופת החיזור של יצורים מונוגמיים מופלאים אלה מתאפיינת בביטוי רוך, אהבה, חיבוק ונישוק שהיו יכולים לעורר קנאתו של כל זוג אנושי חולה אהבה. אולם זו רק פתיחה לסאגה האמתית: משהוטלו הביצים, דוגר עליהם הזכר בדבקות במשך חודשיים תמימים כשהביצים מונחות על כפותיו, בלא מגע בקרקע הקפואה, וכך מחממן ללא אוכל ושיייה. חודשיים תמימים! עד ששבה האם מן הים עם בטן מלאה, מחליפה אותו עד לבקיעה, והוא יוצא לדיג (מאסון, 2007). מקומו של האב כאן הוא קריטי.

בניגוד לאבות המסורים האלה, יש תופעות אבהות אחרות כמו היעדרות, התנכלות ואף רצח גורים. כך למשל לפילים צעירים אין למעשה אבות. הם מטופלים בחברה מטריארכלית חמה ומסורה, ועם הגיעם לפרקם הם עוזבים בהדרגה את העדר, עד שחיים לרוב בגפם. לפיל אין כמעט אויבים כך שהזכר די מיותר, הן בגידול והן בניטור. הוא נעדר ולא מסוכן, אלא בעתות ייחום המתאפיינות בפראיות ואלימות, אך לעולם לא יפגע בגור. שונים ממנו הם האריות והדובים היכולים להיות אבות מסוכנים, עם הבדלים גדולים ביניהם. שניהם מיותרים בגידול, אך האריה שחי בלהקה עם זכר שליט וכמה זכרים עם לביאות וגוריהן, סבלני כלפי צאצאיו, משחק אתם ואף מצל עליהם מהשמם, לעולם לא יפגע בהם. אולם כאשר זכר אחר מביס אותו, גוריו יומתו כדי שהלביאות יתייחמו. הדוב לעומתו חי בגפו, כנראה שהוא מתקשה לזהות את צאצאיו - מה שנקרא "ודאות אבהית" חלשה, והוא עלול לפגוע בגורים שחלקם יהיו שלו. הרג גורים היא סוגיה שמטלטלת אותנו כבני אדם, ומתמיהה את החוקרים כאשר לרציונל האבולוציוני שלה. אף שהתופעה אינה שכיחה, מה הטעם להרוג את דור המשך? נראה כי גם כאן לא איבדה האבולוציה שיקול דעת, לפחות באשר לאריות. שכן, התופעה אינה ספוראדית אלא מתרחשת כמצב ידוע. כנראה כדי להזרים דם חדש ללהקה, ולהבטיח גיוון וחיידוש גנטי בריא יותר, שעלול להימנע עם זכר מזדקן שתש כוחו. עם זאת, הרג גורים על ידי זכרים (לעתים גם על ידי נקבות) כולל טריפתם, תועד ותואר אצל מגוון מינים נוספים, החל בקופים עליונים, עופות, דגים, ועד אוגרים ועכברים. אולם, כמעט תמיד מדובר בהרג צאצאי האחר. בעלי חיים נמנעים מלהרוג את גוריהם, או אף קרובי משפחה, בשל תחושה אינסטינקטיבית של קרבה גנטית. כך ניכר למצער, שהרג תינוקות שמור לבני אדם בלבד, כפי שנראה בהמשך, או לחיות בשבי.

האבהות אצל קופי האדם ושאר קופים, מגוונת למדי. ברובם הבסיס הוא קבוצה פטריארכלית, עם זכר-על ומספר נקבות, להוציא הנובובו

התעללות מינית - יכולה לבוא לידי ביטוי חמור מהטרדה ועד לגילוי עריות. זו אולי הקשה בהתעללויות. כל פגיעה, פיזית או נפשית, יכולה להיות טראומטית, אך זו המינית היא אולי הטרואומטית והפוסט-טראומטית ביותר, בשל אופייה המיוחד, מה שנקרא "הסוד האפל". היא מתרחשת כאשר מפגשו של האב עם מיניות בתו המתבגרת יכולה לעורר תגובת של איבוד שליטה ופגיעה, או תגובה הפוכה - הימלטות מכל קשר. בשני המקרים מדובר באב שזהותו הגברית שטוחה מאוד, חד-ממדית וחסרה את מה שמכנים "יכולת אנדרוגנית", אותה יכולת שרואה בגבר (או באישה) אדם שלם, בעל סגולות ותכונות גבריות ונשיות כאחד. תופעת גילוי עריות אינה כה נדירה כפי שהיינו מקווים. יש הסוברים כי בארה"ב, לדוגמה, אחת מכל ארבע בנות עד גיל 18 עברה התעללות מינית בתוך המשפחה (כ"ץ, 2015). ויהיה חלקם של האבות בסטטיסטיקה מקוממת זו ככל שהיה, היא תהיה עדיין בלתי נסבלת ומטרידה ביותר. ניכר כי תופעות אלה נדירות יותר אצל אבות ששותפים באופן פעיל ועקבי בטיפול החל מגיל מוקדם, ואכן, נמצא במחקר חדיש, מאיר עיניים ומסקרן שעשתה החוקרת תלמה הנדלר, מאוניברסיטת תל אביב, כי הורמון האוקסיטוצין, הורמון תאהבה והקשר המופרש כידוע אצל האם בהיריון, לידה והנקה - מופרש גם אצל אבות השותפים בטיפול מהחודשים הראשונים (מחקר שצוטט בעיתון **הארץ**, 2014). עדות מעניינת לכך מעולם החי, נמצא אצל... סוסון הים אשר מפריש בתקופת היריונו את הורמון הפרולקטין המזרז אצל נשים את ייצור החלב (מאסון, 2007).

יש לציין, כי אותו הורמון תאהבה, המופרש אצל אבות המטפלים בתינוק בהתנהגות חיובית של מגע, דיכוב ועידודו לחקור הסביבה, מעורר את הפרשתו גם אצל התינוק, ומחזק בו את אותה סכימה משולשת דלעיל, לקשר עין וחקר הסביבה. מחקר ביולוגי זה מסוג ה-*Alloparenting* (תחליף הורה) הבודק טיפול באצאים, שלא על ידי האם הביולוגית, תומך בהשערה כי במוחם של בני אדם, כמו אצל כ-120 יונקים אחרים, קיימים קשרים אבולוציוניים קדומים המאפשרים טיפול הורי מיטיב שאינו תלוי בהיריון ולידה בלבד, אלא מעוצב ומחזק בטיפול היום-יומי היציב והמושקע בתינוק.

זה גם יכול לאשר את הטענה כי האדם איבד למעשה, באלפי שנות התפתחותו את אותם חסמי טאבו למצבי קיצון של גילוי עריות ורצח תינוקות, השמור כאמור רק לו ולחיות בשבי, אך חסמים אלה שרדו אצל חיות הבר. נראה כי אצל האדם המודרני התרופפו החיבורים לאינסטינקטים הטבעיים הללו, ונדמה שאנו נתונים בשבי הקדמה והטכנולוגיה. אך אולי יהיה בגילויים אלה פתח לשינוי כלשהו.

אבות נוכחים-נפקדים - בקטגוריה זו מככבים אבות שנוכחותם, הן הפיזית והן הפסיכולוגית, אינה יציבה. בין אם מדובר באב במשבר גירושים מתמשך, בין אם זה אב חלש, מנוטרל או כזה שהפנים דמות אם/אישה מסרסת. או אז, יחסיו עם האם והילדים רופף או בעייתי, והוא יכול למצוא עצמו בשולי חייהם. "אני איני אלא חליפה של גבר התלויה לצד יחסיך..." מנסה האב הדובר ברומן **אל תזוזי** מאת מרגרט מצאנטיני, לתאר את מקומו מול בתו ואמה, ומוסיף: "הייתי לאורך קבע בתוך ביתי שלי" (עמ' 16). לעתים הסיבה לכך, כמו אצל הדובר הנ"ל, היא השקעה מרבית בקריירה ו/או בעבודה על חשבון המשפחה והילדים.

אבות מתערבים-מפנקים - אלה אבות שמקדישים לילדיהם מעל ומעבר למה שהם זקוקים בכל גיל. בארה"ב הם זכו לשני כינויים: הורי "הליקופטר" והורי "מכסחת הדשא". אלה אבות, או הורים, אשר מפקחים על ילדיהם, מגוננים עליהם ומצרים את צעדיהם העצמאיים. אך בעוד שה"הליקופטרים" כמדומה פסיביים משהו, השניים פעילים יותר, אגרסיביים, מפנים את הדרך לילד שלא ייתקל, חס וחלילה, במכשולים. הם משתמשים במכסחות וירטואליות - מסרונים ודוא"ל למורים, לצבא לכל גורם אפשרי, ויוצרים ילדים שכוננו "אנוכיים, חרדים

על כל פנים, היה זה פרויד שפתח אשנב חשוב ביותר להשפעת האב וחלקו המרכזי בפסיכו-דינמיקה של הילד, כשניתח במשנתו את מכלול היחסים העמוקים של הילד עם הוריו. במיוחד בטבעו בשלוש המסות שלו למיניות של הילד (משנת 1905), את התסביך האדיפלי ותסביך אלקטרה הידועים. בכל זאת, עדיין מקומו של האב הוזנח ונותר בשולי המחקר. גם אנה בתו ממשכת דרכו ואחרים, הדגישו בעבודותיהם את החשיבות הקריטית שיש לקשר הראשוני בין האם לילד. אך אחד מממשיכיו האחרים של פרויד, לאקאן, הדגיש בתורתו את חשיבות האב. הוא ראה בראש וראשונה את דמותו של האב כדמות השונה במהותה מדמות האם: דמות אחרת, נוספת ונפרדת. ובהיותה כזו, תפקידו המרכזי של האב בין מכלול תפקידיו - שהוא מכנה שמות האב (1959) - הוא לאפשר לאם ולתינוק ליצור קשר שיש בו מרחק, וכך להבטיח נפרדות ביניהם. נפרדות זו נוצרת כאשר מתרחב הקשר הצמוד של אם-תינוק, לקשר משולש, אשר מבחינת התינוק יכול להיווצר כאמור כבר בחודש השישי לחייו. נפרדות זו חיונית עבור הילד, כדי שיוכל לפתח את זהותו העצמית, את אישיותו הייחודית ובגרותו הנפשית. כניסתו של האב או דמות חלופית, לא רק שמאפשרת לילד להתנתק מסינר אמו, אלא גם לה להתנתק: להבין שיוכל להיות לו קשר גם בנפרד ממנה, וכך לאפשר לה להתפנות לתפקודיה הנשיים. תפקיד נוסף שעליו מצביע לאקאן, הוא לשמש כנציג החוק, הסדר והמציאות, ללמד את הילד מה מותר ואסור, וכיצד עליו לפעול במסגרות שונות וביחסים עם אחרים. לאקאן מתייחס כאן לתפקיד שיוחס מסורתית לאב, התפקיד החינוכי והממשמע. היום תפקיד זה מתחלק בין ההורים יותר מבעבר, או נופל ברובו על האם, כיוון שלרוב היא זו שנמצאת יותר עם הילד, בעת הארוחות, בהסעה לחוגים וכו'. טיעון זה אינו משמיט, או מפחית את חלקו של האב כאן. אך יש לדעת ולהפנים את החשיבות הפסיכולוגית המרכזית שיש לו, גם לו, בעיצוב אישיותו וזהותו של הילד; חשיבות מעצם מהותו כאב, וכן מידת נוכחותו ואופן מעורבותו בחיי בנו-בתו. על רקע זה ניתן להצביע על כמה אפשרויות באשר לאבהות, על סקאלות היעדרות-נוכחות וסקאלת התערבות שלילית - מעורבות חיובית, או כלשון הביולוגים התרומה האבהית לצאצאים:

אבות נעדרים - כפי שמוצאים בטבע אבות שהשקעתם הזכרית היא ביולוגית, ראשונית בלבד, ללא כל נוכחות פיזית, כך גם אצל האדם. קבוצה זו כוללת אבות מזדמנים, תורמי זרע אנונימיים, או אבות שילדיהם אומצו. אולם, גם במקרים אלה של היעדרות אב, דמותו הדמונית יכולה לשכון איכשהו בעולמו הפנימי של הילד. ולראיה, ילדים החיים עם אם חד-הורית, יחזרו וישאלו ויחפשו את אביהם, ולעתים קרובות אחת המילים הראשונות היוצאות מפייהם היא אבא לתדהמת האם. לעומתם, ילדים מאומצים שיעו לגיל שבו הדבר ניתן, יחפשו בראש ובראשונה את האם. זאת משום שהם חיו והפנימו אב תחליפי, מאמץ, אך נותרו כנראה במצב של קיבעון כלשהו מן הפרדה הקדומה, הקריטית והטראומטית מהאם הביולוגית.

אבות מתעללים עד קטלניים - אלה אבות מסוכנים מבחינה נפשית או פיזית. זו הנפשית יכולה להתבטא מחוסר כבוד, קבלה ואהבה ועד ביקורתיות יתר, אלימות מילולית ושנאה. היא אינה כה נדירה, ודי אם נזכיר, למשל, את יחסו השלילי, המעליב והעוין של אבי קפקא. התעללות גופנית נעה ברצף של "מכות חינוכיות", הצקות ופגיעה, ועד למצב קיצון של רצח תינוקות. אף אלימות גברית במשפחה אינה נדירה, וגם אם זו מכוונת כלפי הנשים בלבד, היא פוגעת קשות בילד. על פי הערכה אחרונה (בנקרופט, 2013) כ-4-2 מיליון אימהות נפגעות מבעליהן, ורבות מהן משכנעות עצמן כי הן מעין "כלי ברק" עבור ילדיהן. יתר על כן, חלקן משלות עצמן כי בעל מכה, יכול להיות אב טוב. בנקרופט מנתץ אשליה זו, וחושף בספרו את פגיעותם הקשה והמסוכנת של כ-5 מיליון מילדיהן של אימותיהם המוכות. פגיעה שעלולה להתקבע כי אין זה נדיר למצוא, למשל, מתבגרים המגנים על האם ובעתיד הופכים בעצמם למכים.

כלפי ילדיהם; אבות המשתדלים להיות טובים ומיטיבים, גם מעבר לתפקידיהם המסורתיים של פרנסה, הגנה, חינוך.

אבהות טובה, כהורות טובה ככלל, היא מטלה מבלבלת. בייחוד בימינו, שבהם נדרש האב ודורש מעצמו להיות שותף פעיל בגידול ילדיו. תדיר הוא מתלבט האם להיות סמכותי או רך, מעניק מדי או מקמץ מדי; היכן הגבול והיכן הפרצה. מדי פעם יתחרט, מדי פעם יאשים את עצמו. וכך יש להורידו מעץ האשם, כפי שנעשה בעבר לאשתו, ולהתוות את האמצע הגואל. וכך אפשר לומר, כדברי עמיחי, כי אב טוב דיו, הוא בפשטות אב שיודע בראש וראשונה להעניק אהבה. כי זו המתנה הברוכה ביותר שיכול אב לתת לילדיו, כי זו גם תהיה המזכרת שיפנימו לכל חייהם.

מקורות

בקר, ע. (2009). **עם מי שיחקת בגן היום? תל אביב:** מכון מופ"ת.
 בנקרופט, ל. (2013). **כשאבא פוגע באימא: איך לעזור לילדים שנחשפו להתעללות במשפחה.** תל אביב: הוצאת ספריית פועלים.
 הררי, ע. (2014). **ילד טוב דיו: להיות הורים למתבגרים.** תל אביב: הוצאת ככל.
 כ"ץ, ע. (2015). **אוף גוזל-יחסי הורים ומתבגרים.** תל אביב: הוצאת מודן.
 לואיז-גודול, ג'. (1973). **אני והשימפנזים.** תל אביב: הוצאת עם עובד.
 לאקאן, ז'. (2006). **על שמות האב.** תל אביב: הוצאת רסלינג.
 מאסון, ג'. (2007). **חיבוק הקיסר: על משפחות ואבהות בעולם החי.** תל אביב: הוצאת כנרת.
 עמיחי, י. (תשל"ד). **שירים.** ירושלים: הוצאת שוקן.
 פוסי, ד. (1990). **גורילות בערפל.** תל אביב: הוצאת דביר.
 פרויד, ז. (שנה). "לעניין ההסברה המינית לילדים", מתוך: **כתבי זיגמונד פרויד**, כרך 3, תל אביב: הוצאת דביר.
 Fivaz, E., et al. (2005). Four-month-old make triangular bids to father and mother during trilogue play with still-face. *Social Development, 14*, 361-378.

* המאמר מוקדש לבנותיי השתיים, שלימדוני איך להיות אב סביר, ולנכדיי - איך להיות אבא-רבא טוב מספיק.

וטיפשים". מצוין כי לכ-10% מתלמידי קולג' בני 18 בארה"ב יש הורים כאלה, ויותר אצל תלמידות מאשר תלמידים.

אבות נהדרים - בלשונו של ויניקוט, אפשר לומר כי אלה good enough father. הם אבות מעורבים אך לא מתערכים, סמכותיים אך לא נוקשים, נוכחים אך לא חונקים. אבות ידידותיים לילדיהם אך לא מאבדים את כבוד הורותם ואת האוטוריטה שלהם. הם נכונים להיות ערים לצורכי הילד בהתאם לגילו ומצבו, להיענות לו כמידת יכולתם, ולהשתדל להבין את מצוקותיו וקשייו מתוך אמפתיה וחוסר ביקורת. הם אינם עושים מאמץ להיות מושלמים וצודקים תמיד; הם מבינים ומקבלים שהם אינם חסונים מטעויות ומעידות ויודעים גם להודות בשגיאותיהם ובחולשותיהם. אין להם צורך לשמור בכל מחיר על אותו "אבא גיבור" כפי שילדים רבים, בגיל צעיר לפחות, נושא אליהם עיניים, במבט מאדיר. זה אב שעוזר, לגדל בוגר ולא ילד, איש שיודע להתמודד עם מציאות חייו ולממש את יכולתו. אלה אבות שברוכים בקבלה ואהבה. אך בעוד שאהבה הורית נתפסת תדיר כבלתי מותנית, הקבלה איננה כזו: קבלת התבטאות או התנהגות נלוזה, היא פגומה ופוגמת ביחסי אמת. אב טוב דיו למתבגר, ובמיוחד לבתו המתבגרת, הוא אב שאינו נבהל מנשייתו וזכרותו; אינו חושש להמשיך כמו מקודם להיות קרוב אליה, אוהב ובוגר, שאינו משחק את המאצ' המושלם, שאינו פוחד ממרידותיה או מהסתייגותיו של בנו.

הורות, ואבהות במיוחד, היא כנראה אחד התפקידים הפחות קלים בחייו של אדם, ובהיותה מטושטשת או רדומה גנטית, היא מצריכה לימוד רב, התנסות וחניכה. עדות לכך אפשר למצוא אצל הזאבים. אף שאצלם ההורות הזכרית מולדת אמנם ביסודה, בכל זאת יש עדיין צורך ללמוד הרבה. ובאמת, גורי-זכרים חווים ורואים את שעושה האב, ובהמשך חייהם הם יכולים להתבונן על אבות אחרים וללמוד מהי אבהות טובה (מאסון, 2007). ואולם, האבהות האנושית סבוכה לאין ערוך. אין מי שיכשיר את הגבר להיות אב, מלבד אולי האם עם הצעותיה ואשטו עם הנחיותיה ובקשותיה; אין לו הכנה ברורה איך לטפל בתינוק, להחזיקו בהרגיעו, מלבד אולי התנסותו. הוא גם ייתקל ודאי באכזבות ותסכולים, אולי יאלץ לנתץ קלישאות כמו: "ילדים זה שמחה", "ילדים זה אושר צרוף". הוא יחווה גם כעס וכאב. יחד עם זאת, כיום הרבה יותר אבות מחתלים ומטיילים עם עגלה ללא מורא ובושה; הרבה יותר אבות משחקים עם ילדיהם, ויותר מתחלקים עם האם בחופשת לידה חוקית. יש להניח, כי אב טוב דיו יידע להתנהל בגמישות בין המהמורות. הוא יבין כי אין הורה המנוע מטעויות ושיבושים, אך גם יידע כי ניתן לתקנם עם מוטיבציה ומודעות, בכל עת ותקופה. ובאופן דרמטי אפילו בתקופת "ההורות המורחבת" - הסבאות, שלעדות סבים רבים אפשר לרוות בה רוב נחת. אכן, בסיומו של דבר אבהות מיטיבה וממושכת היא מתת חיים, שהרי תוחלת חייהם של גברים נשואים, עם יוצאי חלציהם, ארוכה בממוצע יותר מרווקים מושבעים שנס ליחם.

סיכום

במכתבו אל אביו (1919), מגולל קפקא על פני כמאה עמודים את מסכת התעללותו הנפשית, מאז שזכר את עצמו ועד לטרם נישואיו. למעשה מטרת המכתב הייתה לשפר את יחסיו עם אב שתואר "כאיש עסקים מגודל אנוכי ושחצן"; שהיה כלפיו סמכותי, תובעני, מתערכ ומשפיל. "היית חזק מדי בשבילי", כתב וציין ש"הרגיש לידו כתולעת הנרמסת ברגל גסה". לעומתו, בשירו של עמיחי, "אבי", מביע הדובר ערגה פיזית ונפשית לאביו הנערץ: "זכר אבי עטוף בנייר לבן/ כפרוסות ליום עבודה". כתב והוסיף: "קקוסם, המוציא מכובעו ארנבות ומגדלים, הוציא מתוך גופו הקטן - אהבה". בין שתי אבות קוטביים אלה ולידם, שהאחד הוא עריץ והשני נערץ, אגדתי - אפשר למקם קטגורית את מגוון טיפוסי האבות, מבחינת מידת נוכחותם והשקעתם.

יש להניח ולקוות שרוב האבות, להוציא אלה הנעדרים, האלימים והנפקדים קשה, הם אבות המשתדלים למלא נאמנה את תפקידיהם

